

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

בפני כב' השופטת רות אטדגי-פריאנטה

המתנגדת פלונית
ע"י ב"כ עו"ד ד"ר אמיר קמינצקי

נגד

המשיב אלמוני
ע"י ב"כ עו"ד אליזבטה ועו"ד אלכסנדרה סופר

בעניין: עזבון המנוח XXX ת.ז XXX ז"ל.

פסק דין

לפניי בקשה לצו קיום צוואה (ת"ע 39910-08-16) והתנגדות לה (ת"ע 14908-02-17).

פתח דבר:

1. המנוח מר XXX, יליד XXX (להלן: "המנוח"), הלך לעולמו ביום XXX כשהוא בן כ XXX שנים.
2. המנוח הותיר אחריו צוואה, ביום 3.11.15, בה ציווה את כל רכושו לאחיינו – בנה של אחותו – (להלן: המשיב).
3. המנוח ערך צוואה קודמת ביום 23.8.2015, בה ציווה את כל רכושו לבתו – היא המתנגדת בתובענה זו (להלן: "המתנגדת").
הבקשה לקיומה של הצוואה המוקדמת הוגשה במסגרת ת"ע 32930-01-16 והתנגדות לה הוגשה במסגרת ת"ע 33010-01-16.
משבסיס ההתנגדות נעוץ היה בעיקרו בקיומה של הצוואה המאוחרת, קבעתי כי הבקשה לקיום הצוואה המוקדמת תתברר לאחר הכרעה בבקשה לקיום הצוואה המאוחרת.

פסק דין זה נסוב סביב תקפותה של הצוואה האחרונה (המאוחרת).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

4. להשלמת התמונה, יוסף כי בתגובת המשיב להתנגדות, נטען, כי המנוח ערך צוואה נוספת, עובר למועד עריכת הצוואה מיום 23.8.2015 שבה ציווה את רכושו לבת דודתו של המשיב.
- העתקה של הצוואה הנטענת לא צורף; לא הוגשה בקשה לקיומה ולא ברור מתי נערכה, אם בכלל.
- למעט איזכורה בתגובה להתנגדות, לא ניתנה כל התייחסות מצד אף אחד מהצדדים לקיומה של אותה צוואה. אי לכך, לא אדרש לה במסגרת פסק דיני זה.
5. למנוח בן נוסף – אחיה של המתנגדת – אשר בחר שלא ליטול חלק באף אחד מההליכים בשתי הצוואות.
- למנוח היה ככל הנראה בן אחר נוסף מנישואים קודמים (ר' דברי העו"ס בדוחות ההוספיס של חב' XXX מיום 25.10.2015. הדוחות צורפו לתיק ביום 4.1.2018 – להלן: "דוחות ההוספיס").
- אף הוא לא היה שותף בהליכים אלה.
6. המנוח התגורר מאז עלייתו ארצה בעיר XXX.
- המתנגדת ואחיה התגוררו עם אמם ב-yyy.
- אחותו של המנוח – אימו של המשיב – התגוררה בסמוך למקום מגוריו של המנוח בעיר XXX.
7. המנוח סבל מסוכרת עם פגיעה בעיניים וטופל באינסולין מ – 2009.
- המנוח חלה בהפיטיטיס C ועבר טיפול.
- בסוף שנת 2014 נתגלה בגופו סרטן כבד גרורתי.
- בחודש האחרון לחייו, שהה המנוח באשפוז בית בהוספיס תחת טיפולה של חב' "XXX" (להלן: "חב' XXX").
8. לצוואה צורפה תעודה רפואית מיום 3.11.2015 הנושאת חותמת של ד"ר מ', לפיה בדק את המנוח ומצא כי הינו כשיר "לעשיית פעולה בפני נוטריון". (להלן: "התעודה הרפואית מטעם ד"ר מ'").
9. ביום 25.11.2015 חתם המנוח בפני עו"ד XXX על יפוי כוח נוטריוני לטובת אחותו – אימו של המשיב.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

לייפוי הכוח צורפה תעודת רופא ערוכה ע"י ד"ר פ' לפיה, לאחר בדיקתו את המנוח ביום 24.11.2015, מצא כי המנוח "אחראי על מעשיו וכשיר לעשות פעולה בפני נוטריון".
(להלן: "התעודה הרפואית מטעם ד"ר צ.פ").

10. בהתנגדותה העלתה הבת טענות מספר כנגד תוקפה של הצוואה: העדר כשירות; נטילת חלק בעריכת הצוואה; העדר גמירות דעתו של המנוח; הונאה, מרמה, אימים, זיוף; השפעה בלתי הוגנת וניצול מצבו הרפואי של המנוח; יחסי תלות בין המנוח לבין אחותו.
11. המשיב מכחיש כל אחד ואחד מטעמי ההתנגדות.
לסברתו, אין כל הצדקה מכל מין וסוג לפסילת הצוואה.
12. ביום 26.7.2017 מיניתי את ד"ר אדם דרנל כמומחה מטעם בית המשפט לצורך בחינת כשירותו של המנוח בעת עשיית צוואתו.
לאחר שבחן את המסמכים הרפואיים אשר הונחו בפניו, הגיע המומחה למסקנה כי המנוח היה כשיר לערוך את הצוואה במועד עריכתה.
חוות הדעת הוגשה ביום 10.12.2017.
13. ראיות הצדדים נשמעו ביום 20.11.2018, ביום 20.1.2019 וביום 20.3.2019.
מטעם המתנגדת העידו: ד"ר פ' אשר שימשה כרופאה במסגרת "XXX"; הגב' נ' – עו"ס מרפאת "XXX"; הגב' ב' אשר שימשה כאחות במרפאת "XXX".
כן זומן על ידה ד"ר מ' וחוקר פרטי שנשכר על ידה - מר XXX.
מטעם המשיב העידו: שכנו של המנוח מר ג' (יכונה להלן: "ג'"), עורך הצוואה - עו"ד XXX ושני עדי הקיום: הרב א' יכונה להלן: "הרב א'" ומר ל' (יכונה להלן: "ל'").
כן נחקרו שני הצדדים עצמם.

תמצית טיעוני המתנגדת:

14. המנוח לא היה כשיר לחתום על הצוואה עקב מצבו הרפואי.
במועד בו נחתמה הצוואה, היה אביה חולה סרטן סופני והיה תחת השפעה של סמים חזקים ומורפיום.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

15. יש להורות על פסלות הצוואה נוכח מעורבות המשיב ואמו בעריכת הצוואה ונוכחותם במעמד החתימה.
מעורבות זו נלמדת מכלל העדויות שהוצגו ונשמעו בפני ביהמ"ש, בהן עלו סתירות ותהיות לרוב.
מנגד, העדים מטעמה היו עדים נייטרלים, בלתי תלויים ולא נסתרה עדותם.
16. אימו של המשיב לקחה חלק פעיל בארגון הצוואה ו"היא היא המוציא והמביא בפרשה שלפנינו" (סעי' 7 לסיכומים). עצם ההימנעות מהבאתה לעדות, חרף שאין חולק כי היא זו אשר טיפלה במנוח מידי יום, והיותה עדה מרכזית מבחינת המשיב, "משנה את מאזן הראיות בתיק זה" באופן שיש בו להפוך את נטל הראיה ולהעבירו לידי המשיב.
17. המנוח התגורר סמוך לבית אחותו והיה תלוי בה.
האחות ניצלה את הקרבה לאחיה ובסמוך לפטירתו, השפיעה עליו לחתום על הצוואה המאוחרת, תחת אינוס, איום, השפעה בלתי הוגנת, תחבולה או תרמית והכול על מנת לגרום לו להוריש את כל רכושו לבנה (סעי' 13 לכתב ההתנגדות).
18. האחות ניסתה להדיר את הבת מכל מגע עם אביה, חרף שהמנוח מאוד שמח לראותה, עת נהגה לבקרו מידי שבוע (סעי' 11, 66 ו- 67 להתנגדות).
האחות דאגה לבודד את המנוח בעת הצורך (סעי' 92 להתנגדות).
היא זו אשר השפיעה עליו שלא לעבור לאשפוז בגני עומר ולהעדיף אשפוז בית, על מנת שתוכל לפקוח עינה עליו (סעי' 94 להתנגדות).
19. למנוח לא הייתה כל סיבה לנשל את בתו ולשנות מהוראות הצוואה שנחתמה אך כשלושה חודשים לפני כן ואין כל היגיון להוריש את רכושו דווקא לאחיינו.
20. בסיכומיו הוסיף ב"כ המתנגדת וטען כי מכלל העדויות שהובאו בפני ביהמ"ש לרבות זו המוכיחה כי התעודה הרפואית של ד"ר מ' זויפה ולרבות עדותה של העו"ס, הגב' נ' אשר העידה כי המנוח שינה את צוואתו לאור התחייבות המשיב להשתמש בביתו כבית כנסת או כשיבה, וממכלול העדויות האופפות את נסיבות עריכת הצוואה, עולה כי על המנוח הופעלה השפעה בלתי הוגנת העולה עד כדי שלילת בחירתו החופשית.
21. עוד העלה ב"כ המתנגדת בסיכומיו נימוקי התנגדות נוספים שלא הועלו קודם לכן בכתבי בי-דין:
21.1 המנוח לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה עת טעה והוטעה לחשוב כי מצווה הוא

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

את רכושו לבית הכנסת או לשיבה, תחת למשיב עצמו (סעי' 24 לסיכומיו).

21.2 המנוח לא שלט בשפה העברית, הוא לא ידע לקרוא בעברית ולא הבין את השפה באופן מלא. מכאן כי המנוח לא הבין על מה חתם.

21.3 העדים לא אישרו עם המנוח את נכונות הצוואה ואת פרטיה ולא בוצע כל אימות נתונים עם המנוח ע"י העדים. העדים לא מילאו באמת תפקידם כעדים אובייקטיביים. (סעי' 77 לסיכומים).

טיעוני המשיב בתמצית:

22. דין ההתנגדות להידחות.
המשיב לא הוכיח אף אחד מנימוקי התנגדותו.
23. המתנגדת לא הייתה בקשר עם אביה בכל ימי חייו ונזכרה בו רק בערוב ימיו ורק לקראת מותו, עת לקחה אותו ביום הולדתה לנוטריון על מנת לערוך צוואה לטובתה.
אימו ניסתה לשכנע את המנוח להותיר את רכושו לטובת בתו אך המנוח סירב נמרצות וטען כי לא מגיע לה דבר היות ולא עשתה מאומה עבורו (סעי' 11 לתצהיר מיום 20.8.2017).
24. המנוח היה צלול בדעתו במועד עריכת הצוואה, וכך גם קבע המומחה מטעם ביהמ"ש.
הוא הבין היטב את תוכן הצוואה והצוואה משקפת את רצונו חרף ניסיונות המתנגדת להניאו מכך.
25. הוא לא נטל כל חלק בעריכת הצוואה; נוסחה הוכתב לעו"ד XXX עפ"י הוראות שקיבל מהמנוח; אין לו כל היכרות עם עורך הצוואה והוא לא זומן על ידו; הוא לא נכח בבית בעת עריכתה אלא שהה בחצר האחורית.
העדים הוזמנו ע"י השכן ג', בהתאם להוראות המנוח, ולא זומנו על ידו.
26. הוא לא ידע כלל שהמנוח יוריש לו את נכסיו, אלא רק לאחר פטירתו.
הוא הופתע לגלות שהוא הזוכה וסבר כי המנוח יצווה את נכסיו לאימו שטיפלה בו ללא לאות, או לאחותו – לה הוריש את רכושו בצוואתו הקודמת.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

27. אין ליתן אמון בעדויות שהובאו ע"י המתנגדת, שעה שאלו אינן מבוססות, נשענות על התרשמות אישית ואין בהן מאומה כדי לאשש אף אחת מהטענות בדבר השפעה בלתי הוגנת או מעורבות בעריכת הצוואה.

אימו לא זומנה לעדות היות ופטירתו של המנוח הסבה לה כאב רב.
מכל מקום, לא הייתה למתנגדת כל מניעה מלזמנה – ככל שחפצה בכך.

28. המנוח הבין היטב את השפה העברית. כך עולה גם מכלל עדויות הצדדים ואין כל בסיס לטענה כי לא הבין את תוכנה של הצוואה עליה חתם.

דיון והכרעה:

האם המנוח הבחין בטיבה של הצוואה, אם לאו:

29. בתצהירה טענה המתנגדת כי מצבו הרפואי של אביה, עת נערכה הצוואה, היה קשה ביותר בשל היותו חולה סרטן סופני והיה נתון תחת השפעה של סמים חזקים.

30. לאחר שהתקבלה חו"ד המומחה, טען בא- כוחה בדיון מיום 14.6.2018 כי אינו עומד עוד על טענת העדר כשירות:

"באשר לכשירות, אני לא אתווכח עם חוות הדעת ... לנוכח העובדה שיש חוות דעת, לא נעמוד עליה אלא שהדבר קשור לעניין השפעה בלתי הוגנת. אני מפריד בין כשירות לבין מצב בריאותי". (שם, בעמ' 4 ש' 15-8).

31. המתנגדת לא ביקשה לחקור את המומחה ולא שלחה אליו כל שאלות הבהרה.

32. עם זאת, בסיכומיו טען ב"כ המתנגדת כי יש להורות על פסילת חו"ד מאחר וזו הסתמכה על חוות דעת פרטיות, בניגוד לדין, ובייחוד עת הוכח כי חוות הדעת הללו פסולות, היות ואחת מהן נערכה לאחר המועד בו נערכה הצוואה - ולא הוגשה ע"י עורכה (חו"ד של ד"ר צ.פ), והשנייה הוכחה כמזוייפת (חו"ד של ד"ר מ').
לטענתו, היות ולעניין צלילות הדעת, הסתמכה חוות הדעת המומחה, אך ורק על אותן חוות דעת פרטיות, הרי "שקשה לייחס לחו"ד משקל, בנסיבות דנ". (סעי' 74 לסיכומים).

33. הטענה לפיה המנוח לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה, מושתתת על הוראות סעי' 26 לחוק הירושה, תשכ"ה – 1965 (להלן: "חוק הירושה") שעניינו כשרות לצוות.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

משוויתר ב"כ המתנגדת של טענותיו בעניין זה במסגרת הדיון מיום 14.6.2018, הרי שלא היה מקום לשוב ולהעלותן בסיכומיו.

עם זאת, שעה שבסיכומיו מבסס ב"כ המתנגדת את טענותיו בעניין זה להוכחת תלותו הפיזית והנפשית של המנוח באחותו המגיעה לכדי השפעה בלתי הוגנת, אדרש לטענותיו אלו גם במסגרת פרק זה.

34. נקודת המוצא לצורך הדיון דלהלן היא שכל אדם כשיר לעשיית צוואה, וחזקה על המצווה, כי בעת עשיית צוואתו ידע להבחין בטיבה של הצוואה.

וכך מבהיר כב' השופט ברק בע"א 851/79 **בנדל נ' בנדל** (פד"י לה' (3), (101) :

"הצוואה תהא בטלה רק אם יוכח בעדות רפואית או אחרת, כי המצווה לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה. נטל השכנוע בעניין זה מוטל על הטוען לחוסר כשרות".

כדי לעמוד בנטל זה, אין די בהעלאת ספקות בלבד ויש להוכיח בראיות של ממש כי המנוח לא היה כשיר להבחין בטיבה של הצוואה.

35. כפי שיפורט להלן, המתנגדת לא עמדה בנטל זה ויש לראות בטענותיה משום השערות בלבד ללא ראיות ממשיות, ובייחוד עת נמנעה מלהפנות שאלות הבהרה למומחה או לזמנו לחקירה. אבהיר.

36. לא מצאתי לקבל טענת המתנגדת כי מסקנת חוו"ד המומחה התבססה רק על אותן תעודות רפואיות.

בטרם הגיע המומחה למסקנתו דנן, סקר המומחה את כל המסמכים הרלוונטיים לתקופת עריכת הצוואה, ניתח את תוכנם תוך התייחסות אף לאותם ציטוטים מתוך המסמכים הרפואיים שיש בהם לכאורה כדי להצביע על קשיים קוגניטיביים, ותוך הדגשה והתמקדות על העובדה כי אין ברישומים מטעם המטפלים (העו"ס והרופאים) כל "רמז לכך כי עלה בהם החשש או החשד כי החולה אינו מבין את המתרחש, לא ציינו כי יש למי מהם חשד שהמנוח אינו כשיר לקבל החלטות", בהוסיפו כי "אף אחד מהמטפלים הנ"ל לא העלה אפילו את האפשרות להפנייתו של המנוח לפסיכיאטר כדי לברר אם הוא כשיר לקבל החלטות". (עמ' 7 לחווה"ד).

על סמך הנ"ל, קבע המומחה כי **"אין בחומר הרפואי מהתקופה הרלוונטית רמז כי המנוח היה לא כשיר לערוך צוואה"**.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

באשר לתעודות הרפואיות של ד"ר מ' וד"ר צ.פ., הסתפק המומחה בציון מסקנתם אם כי דומה כי מתח ביקורת על אופן עריכתן **['היה טוב יותר אילו רשמו הרופאים בדיקה קוגניטיבית נרחבת יותר מעבר לתעודה שהוגשה']**.

משמע: מסקנת המומחה נטענה על דרך הסקה אינדוקטיבית של העדר מימצאים המצביעים על העדר כשירות, בניגוד להסקה דדוקטיבית המבוססת על מימצאים פוזיטיביים הקובעים כשירות, ובוודאי שאין לומר כי מסקנתו התבססה בעיקרה על אותן תעודות רפואיות.

37. למעלה מן הצורך ומעבר לדרוש, יוסף כי בניגוד לנטען ספק אם התעודות הרפואיות אכן זויפו כנטען ע"י המתנגדת.

ראשית – באשר לתעודה הרפואית של ד"ר צ.פ. – הרי שזו הוגשה תחילה ע"י המתנגדת עצמה (נספח ב' להתנגדות) ואיש לא ביקש לזמנו לעדות. לא הונחה כל ראיה, ולו ראשית ראיה, לטענה בדבר זיופה.

על כן אני דוחה מכל וכל כל הטענה בעניין זה בכל הקשור לתעודה הרפואית של ד"ר צ.פ.

38. באשר לתעודה הרפואית מטעם ד"ר מ' :

לתצהירה צירפה הבת תצהיר חוקר פרטי – מר א.ש – מחברת "XXX", אשר חקר את ד"ר מ' ביחס לתעודה הרפואית דנן.

עפ"י דו"ח החוקר, במפגש הראשון עמו, אישר ד"ר מ' כי החתימה על גבי המסמך הינה חתימתו; התאריך ופירוט המחלה נכתבו בכתב ידו, אך הוסיף כי בשום שלב לא ראה או בדק את המנוח עצמו.

ד"ר מ' צילם את המסמך והבטיח לבדוק.

למחרת היום, בשיחה טלפונית עמו, חזר בו ד"ר מ' מהדברים שנאמרו על ידו בשיחתם הקודמת וטען כי העיון במסמך היה חפז ומבלי שעשה שימוש במשקפי הראיה שלו.

לדבריו, עיון במסמך כעת מעלה כי הפרטים הכתובים בו לא נכתבו בכתב ידו. החותמת אמנם הינה החותמת שלו אך החתימה על גביה, איננה חתימתו.

39. בחקירתו בבית המשפט חזר ועמד ד"ר מ' על טענתו כי מעולם לא ראה את המנוח; מעולם לא בדק אותו והחתימה איננה חתימתו.

לדבריו, אין לו כל ידיעה הכיצד הוטבעה חתימתו על גבי הטופס והוסיף כי זו מונחת תמיד על שולחנו.

עם זאת, לטענתו כבר **במפגש הראשון** עם החוקר, הכחיש הוא בפניו כי זו חתימתו ולדבריו **מיד** אמר לו שזה לא כתב ידו ואין זו חתימתו (עמ' 91 לפרוט' מיום 20.1.2019, ש' 18-9).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

עוד הוסיף והעיד כי משתמש הוא במשקפי קריאה רק "לפעמים" (שם, עמ' 90, ש' 16-13) והבהיר כי הוא לא בדק את קיומו של המסמך לא בארכיב ולא במחשב קופ"ח (שם, בעמ' 90 ש' 32-29; עמ' 91 ש' 8-1).

מנגד, בעדותו בביהמ"ש חזר החוקר ועמד על כך שכבר בפגישה הראשונה עם ד"ר מ' הוא אישר כי אכן זו חתימתו, וכי התאריך וסיבת המחלה נכתבו בחתימת ידו (עמ' 95 לפרוט', ש' 22-20).

לא זו אף זו: כשנשאל האם באותה פגישה פרונטלית, עת עיין ד"ר מ' בתעודה הרפואית, הרכיב הלה משקפיים, השיב: "הוא בהחלט החזיק את הדף בידי **וקרא אותו**" (עמ' 95, ש' 32; עמ' 96, ש' 1).

40. בהינתן כי ד"ר מ' מסר שתי גרסאות שונות (האחת – בפניי, והשנייה בפני החוקר) ובשים לב, כי על פי הודאתו, לא ביצע כל בדיקה ממשית שהיה בה כדי לאשש טענתו כי מעולם לא הנפיק את התעודה הרפואית הנטענת, לפיכך לא מצאתי לקבוע כי התעודה הרפואית אכן זוייפה.

41. חרף מסקנתי זו, לא ניתן להימנע מתהיות ביחס לאופן השגתה. לטענת המשיב, הוא קיבל את התעודה הרפואית מאימו יחד עם הצוואה אך לדבריו, אין לו כל ידיעה הכיצד הגיעה התעודה הרפואית לידיה (עמ' 139 ו – 141 לפרוט'). גרסה זו תמוהה בעיני שעה שהטענה על זיופה הועלתה כבר בכתב ההתנגדות. קשה להלום כי במהלך כל התקופה, מאז שהחלו ההליכים, נמנע הוא מלשאול את אימו על דרך השגתה.

42. כך או כך, כאמור, גם אם היה עולה בידי המתנגדת להוכיח כי התעודה זוייפה – הרי שספק אם היה בכך כדי לקעקע מסקנות חוות הדעת המומחה, שעה שלא מצאתי, כפי שהובהר כי זו התבססה על אותה תעודה רפואית ובשים לב כי המומחה לא נשאל כל שאלה בעניין זה והוא אף לא הוזמן לחקירה, לאחר העדתו של ד"ר מ'.

43. **ודוק:** בבקשתו מיום 29.12.2017 עתר ב"כ המתנגדת "בבקשה למתן הוראות למומחה" בה עתר להורות למומחה להתעלם משתי התעודות הרפואיות, מאותם נימוקים שהעלה בסיכומיו, וכן עתר במסגרתה ליתן ארכה למשלוח שאלות הבהרה למומחה עד להכרעה בבקשה דנן.

בהחלטתי קבעתי כי ככל שסבור הוא כי יש לפסול את חווה"ד – עליו להגיש בקשה מתאימה וככל שעותר הוא לשלוח שאלות הבהרה למומחה – רשאי הוא לפעול בהתאם אף ללא רשות ביהמ"ש ובלבד שאלה תוגשנה תוך המועד הקבוע בחיקוק.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

מיותר לציין כי לא הוגשה כל בקשה לפסילת חוזה"ד ולא נשלחו שאלות הבהרה. די בנימוק זה לבדו כדי לדחות את טענותיו, מעבר ליתר הנימוקים לגופם כפי שפורטו.

44. יוסף כי כל העדים בתיק זה העידו כי המנוח היה צלול בדעתו. כך העידו עדי הקיום, עורך הצוואה ושכנו של המנוח וכך עולה גם מעדויות עדי המתנגדת עצמה ומדוחות ההוספיס, שצורפו על ידה.

כך למשל כותבת ד"ר מ.פ. בדיווח מיום 21.10.2015 :
 "... שוחחנו על ההוספיס. מודע למצב אך תולה תקווה במחקר".

כך נלמד גם מדיווח העו"ס מיום 8.11.2015 :
 "... לגבי עובד זר, החליט לא להגיש בקשה עד שלא יקבל תשובה מXXX כמה יקבל .... יש לו קשיים כלכליים והוא לא משלם חשמל וטלפון ...".
 משמע: למנוח הייתה יכולת לשקול ולהחליט המשמעות הכלכלית של הבאת עובד זר, והשלכותיה.
 חיזוק לכך אנו למדים גם מן העובדה כי המנוח לא רצה להשתתף בניסוי רפואי זה או אחר מאחר והיה מודע לסופניות מחלתו; לא רצה להמשיך בתרופה זו או אחרת; סירב לעבור לבית אבות והעדיף הוספיס וכיוצ"ב. הכול כמפורט בדוחות ההוספיס.

45. אשר על כן ולנוכח כל האמור לעיל, הנני קובעת כי אין כל ראיה פוזיטיבית כי המנוח לא היה כשיר לעשיית צוואתו במועד עריכתה.

השפעה בלתי הוגנת:

46. רצון המצווה הוא המכריע לקביעת תוקפה של צוואה.
 המחוקק העניק משקל רב לזכותו של אדם ליתן הוראות באשר ייעשה ברכושו לאחר פטירתו, גם מתוך הדרת יורשיו עפ"י דין מזונותיהם כיורשים (רע"א 5103/95 טובה דשת נ' שלום אליהו פד"י נג (3) 97).
 זכות זו של המצווה לקבוע את אשר ייעשה בנכסיו לאחר פטירתו קיבלה מעמד של זכות קניינית – חוקתית, כאשר תכלית דין הצוואות ועקרון העל בדיני ירושה היא הגנה על חופש הצייווי וקיום רצון המצווה (ע"א 1212/91 קרן ליב"י נ' פליציה בינשטוק ואח' וערעור שכנגד, פ"ד מח (3), 705).

47. בעניין זה, מונה סעיף 30 (א) לחוק הירושה חמש עילות לבטלות של צוואה :

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

צוואה שנעשתה מחמת אינוס; איוס; השפעה בלתי הוגנת; תחבולה או תרמית.

48. מטרת סעיף 30 לחוק הירושה כמו מטרת כל דיני הצוואות היא כאמור כיבוד רצונו של המת. **"מתוך כך אנו נדרשים לגילוי רצונו האמיתי והחופשי של המצווה בשעת חתימת צוואתו, רצון שהוא פרי החלטתו העצמאית, להבדיל מרצון שהוכתם ונרמס בשל השפעה שאינה הוגנת. עצם העובדה שאנו מודעים לרצונו של המנוח אין די בה, עלינו להוסיף ולבחון האם עסקינן ברצון חופשי להבדיל מרצון המונע מלחץ או השפעה חריגה ולא ראויה של אחר."** (סעיף 22 לפסק הדין בעמ"ש (מחוזי-מרכז) 39988-09-17 ש. נ' ש. ניתן ביום 27.12.2018).

49. עוד נפסק כי על הראיות המבססות את העילה להיות משמעותיות **"ולא די בהוכחת חשש בלבד להשפעה זו."** (ע"א 53/88 מנלה נ' ברנדווין, פ"ד מו (1), 48; דנ"א 1516/95 מרום נ' היועץ המשפטי לממשלה פ"ד נב (2) 813 – (להלן: **"פרשת מרום"**)).

50. הפסיקה הכירה במבחני עזר לקיומה או היעדרה של השפעה בלתי הוגנת, כפי שאלו הותוו ע"י כב' השופט מצא בפרשת מרום, ואלו הם: תלות ועצמאות; תלות וסיוע; קשרי המצווה עם אחרים; נסיבות עריכת הצוואה.

אשר לשימוש במבחנים אלו, קבע כב' השופט מצא בפרשת מרום לעיל, כי ראוי שהוא ייעשה בזהירות ראויה, תוך הבנה שאין בתלות כשלעצמה משום ראייה מספקת לקיומה של השפעה בלתי הוגנת ואף לא לחזקה קיימת. לא התלות היא העיקר אלא ההסתברות שהתלות היא זו אשר הביאה את המצווה לכדי ביטול דעתו.

אבחן את טענת ההשפעה הבלתי הוגנת תוך התייחסות למבחני העזר שצוטטו לעיל:

מבחן העצמאות הפיזית והשכלית:

51. אין מחלוקת כי במועד בו נערכה הצוואה, שהה המנוח בהוספיס ביתי עקב מחלתו הסופנית וכי הלך לעולמו פחות מחודש לאחר מועד עריכת הצוואה. עם זאת, לא ברור הכיצד פגעה מחלתו בעצמאותו הפיזית ובתצהיר המתנגדת אין כל פירוט באלו פעולות נפגעה עצמאותו. מרישומי דוחות ההוספיס עולה, כי בסמוך למועד עריכת הצוואה, התקשה המנוח, ככל הנראה, בהליכה עקב חולשתו הפיזית ונזקק לעזרה בסידורים בחוץ. עם זאת, צוין כי **"בבית עדיין עצמאי"** (דיווח העו"ס מ' מיום 25.10.2015).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

52. אין חולק גם כי המנוח נטל תרופות שונות עקב מצבו הרפואי הקשה. בחוות דעתו מציין המומחה כי מבין רשימת התרופות המצויות במכתבה של רופאת המשפחה מיום 11.10.2015, רשומה תרופה אחת בלבד שלה השפעה סדיטיבית קלה (percocet), כאשר לשאר התרופות אין כל השפעה מטשטשת (ר' עמ' 5 לחווה"ד). מהמסמכים שצורפו ע"י חברת XXX עולה כי עובר למועד עריכת הצוואה, נטל המנוח שתי תרופות לשיכוך כאבים ממשפחת האופיאטים: אוקסיקוד וטרגין. בדיווח מיום 1.11.2015 צויין כי המנוח הפסיק את הטיפול בטרגין עקב רגישות ובעת הצורך נטל סירופ אוקסיקוד, כאשר בביקור מיום 27.10.2015 נתנה לו האחות – הגב' ב' בקבוק אוקסיקוד שהיה ברשותה. בדיווח מיום 2.11.2015 כתבה האחות - הגב' ב', כי המנוח לא השיג מדבקות פנטה (טיפול אופיאטי לשיכוך כאבים) והיא נתנה לו את מה שהיה ברשותה.

מן המקובץ עולה כי לא ברור אלו תרופות נטל המנוח בפועל ואם בכלל היה נתון תחת השפעת סמים נרקוטיים באותו מועד בו נערכה הצוואה. יוזכר כי לעיל הכרעתי בשאלה בדבר כשירותו הקוגניטיבית של המנוח לצוות ולא הונחה ראייה כלשהי כי יש בתרופות אלו או אחרות, כדי לפגום בכשירותו זו.

לעניין עצמאותו השכלית-הכרתית, הגם שהמנוח סבל ממחלה סופנית והגם שהיה במצב "מוחלש", לא הוכח במידת הוודאות הדרושה כי במועד עריכת הצוואה היה המנוח במצב קוגניטיבי כה ירוד עד כי נפגם כושרו השיפוטי וגמירות דעתו.

מבחן התלות והסיוע:

53. אין מחלוקת כי אחותו של המנוח טיפלה באחיה במשך שעות רבות. בשלב מסוים החלה לישון בביתו לצורך הטיפול בו ואף התפטרה ממקום עבודתה על מנת להתמסר כל כולה לטיפולו. יש וטיפלה בו, מלבד אחותו, גם אישה אחרת, עובדת זרה שהתגוררה עמו אך טיפלה בו בעיקר בשעות היום (ר' דיווח העו"ס מ' מהמפגש מיום 25.10.2015, בו נכחה ככל הנראה אותה אישה), ואולם, אין מחלוקת כי אחותו הייתה הדמות הדומיננטית בטיפול בו.

54. מדיווחי ההוספיס, עולה כי לרוב שהה המנוח במחיצת אחותו. צויין כי היא בישלה עבורו ודאגה לקבל וליתן הטיפול התרופתי ולסידורים הנחוצים. מעבר לכך, לא בואר מה טיב התלות והסיוע של המנוח באחותו או באחרים, ומה היה היקפו.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

וכפי שהובהר בפסה"ד אליו הפנה ב"כ המתנגדת בסעי' 91 לסיכומיו (תמ"ש 32708-10-10), אין די בתלות פיזית אלא נדרשת תלות שכלית-הכרתית, וגם אם יוכח כי המצווה היה תלוי מבחינה פיזית בנהנה, הרי שהיה ויכח מנגד, כי באותה עת, המצווה היה עצמאי מבחינה שכלית-הכרתית, לא יהיה באותה תלות פיזית כדי לגרוע מעצמאותו של המצווה.

בענייננו, אף אם היה המנוח תלוי באחותו לביצוע פעולות מסויימות, לא הוכחה בפניי כל תשתית ראייתית שיש בה כדי להוכיח כי למנוח הייתה תלות כה מקיפה ויסודית בה, עד כדי שהיא שללה את רצונו החופשי של המנוח לעשות ברכושו ככל שיחפוץ.

קשרי המצווה עם האחרים:

55. בכתב התנגדותה טענה המתנגדת כי אחותו של המנוח ניסתה להדיר אותה מכל מגע עם אביה (סעי' 67 להתנגדות).

עם זאת, אליבא לגרסתה בעדותה בביהמ"ש, נהגה היא לבקר את אביה מידי שבוע, ומיום 23.8.2015 ואילך, נהגה לבקר כשלוש פעמים בשבוע ומידי פעם גם בימי שישי, תוך ששמרה על קשר רציף עם דודתה (עמ' 105 ו- 106).

56. אף הטענה כי האחות השפיעה על המנוח לבל ישהה באשפוז בבית אבות בXXX, על מנת שתוכל "לפקוח עינה עליו", כנטען בסעי' 94 להתנגדות, נזנחה בסיכומיה ודינה להידחות, מה גם שלא הונחה כל תשתית ראייתית לנטען.

הטעייה/הפעלת לחץ פסול:

57. חלק ניכר מטענות המתנגדת, כפי שהעלתה בסיכומיה, התבסס על עדותה של הגב' מ'.

זכור, הגב' מ' שימשה כעו"ס מטעם חב' "XXX".

לצבר הדוחות מטעם "XXX", צורף מכתבה של העו"ס מ' מיום 5.11.2015 המופנה למ.א.

- פקידת סעד ממחלקת הרווחה בXXX.

וכך דיווחה העו"ס מ' במכתבה הנ"ל:

"...לפני 3 חודשים כתב צוואה בה הוא מוריש את ביתו לבת, בת ה- 22. XXX חש שבחיי עשה טעויות וחטאים רבים, ומתוך רצון לכפר על מעשיו, וכדי שתהיה מנוחה בנפשו, החליט לשנות את הצוואה ולהוריש את ביתו לאחיין שלו (בן אחותו) שהוא אדם דתי, שהבטיח להשתמש בבית כבית כנסת או ישיבה, לאחר מותו של XXX."

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

58. טוען ב"כ המתנגדת בסיכומיו כי מעדות זו עולה, שלמעשה המנוח "הוטח לכך ששינוי הצוואה העתיד להתרחש הינו על מנת שהמשיב יקדיש את הנכס לבית הכנסת או ישיבה" (סעי' 20 לסיכומים), וכי עולה בבירור ו "ללא עוררין" כי המנוח "טעה והוטעה בנוגע למטרת הצוואה ולא ידע להבחין בטיבה שכן הבין, אם הבין, שהוא מוריש את רכושו לא למשיב, אלא לבית כנסת או ישיבה" (סעי' 24 לסיכומיו).
- כן טען, כי מעדותה של הגב' נ' עולה, ללא כל צל של ספק, כי רצונו של המנוח היה להוריש את ביתו לבתו וכי הופעלו עליו לחצים רבים מצד המשפחה, לתרום את הבית לצורך בית כנסת (סעי' 25 לסיכומים).
- בהמשך הבהיר, כי מעדותה של הגב' מ' עולה כי מי שהפעיל לחץ על המנוח לשנות את צוואתו היה המשיב עצמו, והוא זה אשר השפיע עליו לשנות את צוואתו (סעי' 26-א').
59. העו"ס התייצבה למתן עדות.
- כפי שאבהיר להלן, לא מצאתי כל ממש לתחושה המיוחסת למנוח, כפי שנוסחה במכתבה הנ"ל מיום 5.11.2015.
60. תחילה העידה העו"ס כי המנוח "מכר את הדירה לבת שלו" (עמ' 5 לפרוט') – נתון שאיננו מדויק בעליל.
- בהמשך, לשאלתי הכיצד בכלל ידעה על הכוונה לערוך צוואה, השיבה :
- "אני חושבת, אני נזכרת עכשיו שהאחות שביקרה שם כשזה היה, ואז ביקשו מאיתנו לחכות בחוץ, והיא סיפרה לי ..."(שם, בעמ' 6).
- דא עקא, ברשומות שצורפו ע"י "XXX", אין כל איזכור לנוכחותה בביתו של המנוח במועד בו נערכה הצוואה (3.11.2015), ואף לא במועד עליו דיווחה האחות – הגב' ב' (ביום 2.11.2015).
- בהמשך, הודתה כי את האינפורמציה קיבלה מהגב' ב' (שם, בעמ' 6), וכי היא בעצמה לא נכחה כלל באותו יום, בו לטענת הגב' ב', נערכה הצוואה (עמ' 13-14).
61. באשר למקור ידיעתה לנטען במכתבה דנן, העידה העו"ס תחילה :
- "זה קצת אישי שלי, שהרגשתי לא נוח עם הסיטואציה שהייתה .... הייתה תחושה ש XXX [המנוח] נמצא בסיטואציה כזאת שהיא מלחיצה, לקראת הליכתו למוות. כל מה שהוא עשה, הסיפור של הצוואה, לאן הוא יוריש את הכסף, שם אותו במקום קצת רגיש, והרגשתי שמופעל עליו איזשהו לחץ."
- (ההדגשות לא במקור – א.ר.).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

62. בהמשך, כשנשאלה הכיצד ידעה על רצונו של המנוח לשנות צוואתו, השיבה: "אולי הוא אמר. אני לא זוכרת".
63. העדה גם לא ידעה לומר מה היה מקור הידיעה המיוחסת למנוח, האם מפי המנוח עצמו או מפי האחות, הגב' ב' (שם, עמ' 11).
64. בהעדר כל ביסוס למקור האינפורמציה הנטענת והכיצד ידעה על תחושות החרטה של המנוח כמו גם על רצונו לשנות צוואתו ומניעיו, הרי שלא ניתן לקבוע כי המדובר בראיות חד משמעיות ודומה כי המדובר בסברה או בתחושה סובייקטיבית גרידא.
65. מוסיף וטוען ב"כ המתנגדת בסיכומיו כי יש לקבל את עדותה של העו"ס מ' אשר התרשמה לדבריה, מדברי המנוח עצמו, כי המשיב הפעיל עליו לחץ לשנות את צוואתו הקודמת (סעי' 26-א לסיכומים).
גם טענה זו יש לשלול בהעדר כל ראיה של ממש.
אף כאן המדובר בעדות המבוססת על תחושותיה בלבד, וכדבריה: "הרגשתי שמופעל עליו איזשהו לחץ" (עמ' 5 לפרוט'). אמנם כשנשאלה, מצד מי הופעל הלחץ, השיבה "מצד האחייין או משהו כזה", אך קודם לכן העידה שמי שהציע למנוח לתרום את ביתו לבית הכנסת או למוסד ציבורי היה "אדם שככה היה הרבה בחיים שלו" (שם, בעמ' 5).
אין גם כל פירוט כיצד הופעל אותו לחץ ולא הובאה כל ראיה או ראשית ראיה לכך שהופעל עליו לחץ כלשהו מצד האחייין או מי מטעמו.
66. באשר לטענת ההטעייה לפיה המנוח לא ידע או הוטעה לחשוב כי מצווה את נכסיו לבית כנסת או לשיבה – טענה זו נטענה בעלמא ולא נתמכה בשום ראיה חיצונית.
משקבעתי לעיל כי לא הוכחה כל מגבלה קוגניטיבית והעדר כשירות של המנוח, לא מצאתי כל תימוכין לטענה כי המנוח לא ידע להבחין בטיבה של הצוואה ולפיקח לא מצאתי גם לקבל את טענת ההטעייה/התרמית הנטענת.
ודוקו: על הטוען לפסילת צוואה מחמת אונס/איום/תחבולה/תרמית, מוטל הנטל לשכנע לא רק בקיומו של אותו אינוס ואותה תרמית, אלא גם בקיומו של קשר סיבתי בינו לבין הוראת הצוואה שאת פסילתו מבוקש, היינו: שההוראה בצוואה נעשתה בגלל ועקב מעשה האינוס/התרמית (ר' והשווה: ע"א 1212/91 קרן ליב"י לעיל).
- אין בעובדה כי עדי הקיום הינם אנשים חרדים כמו גם קביעת מזוזות בסמוך למועד החתימה על הצוואה, כדי להוכיח את טענת התרמית/ההטעייה.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

אין לשכוח כי המנוח בעצמו השתייך לאותה קהילה, כעולה מכלל עדויות הצדדים.

סיכום ביניים :

67. המסקנה המסתברת יותר לאחר בחינת שלושה מתוך מבחני העזר שנזכרו בפרשת מרום, הינה כי המתנגדת לא עמדה בנטל לשכנע בדבר השפעה בלתי הוגנת, שיש בה להוביל לבטלות הצוואה.

רב המרחק בין תוכן עדותה של העו"ס מ' לבין המסקנות אותן ביקשה המתנגדת להסיק בסיכומיה שלפיהן הופעל לחץ בלתי הוגן על המנוח לשנות צוואתו או כי הוטעה ולא ידע להבחין בטיבה של הצוואה.

68. לא הובאה כל ראיה כי למנוח לא הייתה מודעות לעצם עשיית הצוואה ובכללה ביטול צוואתו.

וידגש : יסוד אי ההגינות שבהשפעה לא נלמד מתוכנה של הצוואה או מהתוצאות אותן מבקש המשפיע להשיג.

אין בעובדה כי המנוח שינה צוואתו כדי ללמד מניה וביה על יסוד אי ההגינות. תמונת חייו של המנוח, עובר לכתיבת הצוואה, מנקודת מבטו המשוערת, נראית לכאורה הגיונית (השווה : פרשת מרום לעיל, בעמ' 844).

69. בענייננו, אין חולק כי בערוב ימיו, אחותו של המנוח היא זו אשר טיפלה בו באופן מסור בסמוך לעשיית הצוואה וכל העדים מעידים כי היא הייתה הדמות הדומיננטית והמרכזית בטיפול במנוח.

ר' לדוג' עדות האחות, הגב' ב', בביהמ"ש *"אחותו הייתה היחידה שהייתה איתי בקשר, לגבי המינונים, טיפולים וכאלה ..."* (עמ' 16) ; *"היה לי קשר ישיר עם האחות (שם, בעמ' 15).* *"הקשר היחיד היה עם האחות. מבחינתי היא הייתה המטפלת העיקרית, היא הייתה מתקשרת אליי גם בצהריים לחזור שוב"* (עמ' 17), *"זכרתי ש XXX [האחות] הייתה המטפלת העיקרית (עמ' 22,23).*

דומה איפוא כי אין חולק כי אמו של המשיב הייתה הסועדת העיקרית של המנוח, זאת, בין היתר, על רקע נגישותה וזמינותה (אשר אין חולק כי נגישות זו הייתה רבה יותר מזו של הבת) [נר' בעניין זה סע' 24 לתצהיר עדות המתנגדת מיום 21.3.2018].

70. אמנם עפ"י עדות הבת, זו נהגה לבקרו באחרית ימיו, ולפחות מן המועד בו חתם על הצוואה לטובתה (23.8.2015), ביקרה אותו כשלוש פעמים בשבוע ולעיתים גם בימי שישי.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

לטענתה, בביקוריה נהגה להאכיל אותו, ניקתה וכיבסה עבורו (עמ' 105 לפרוט', ש' 12-10) והייתה בקשר רציף עם אחותו (עמ' 106, ש' 2).

למרבה הצער, לא מצאתי ליתן אמון מלא בגרסתה. ראשית - לא ברור מדוע לא יכלה המתנגדת לטעון דברים אלה מפורשות ובאופן חד משמעי קודם לחקירתה. לא נמצא כל ביטוי לתיאור מפורט זה בתצהיר עדותה אשר הוגש זמן רב לפני חקירתה ובייחוד לאור הנטען בתגובה להתנגדות בדבר אכזבתו של המנוח מבתו – כמניע לשינוי צוואתו, והסתפקה בתיאור לקוני בו ציינה כי הייתה "בקשר רציף עם אביה", והייתה מבקרת אותו "מעט לעת", ובתקופה האחרונה לחייו, ביקרה אותו "כל שבוע" (סעי' 11 לתצהירה מיום 21.3.2018).

71. משעה שלטענת המשיב, הנימוק העיקרי לביטול צוואתו הקודמת של המנוח היה טמון באכזבתו מבתו, אשר לטענתו, מיעטה לבקרו והתעלמה ממנו – גרסה הנתמכת גם בעדות שכנו, אשר העיד כי המנוח הלך בפניו לא אחת על כך שבתו מתקשרת אליו "רק כדי לוודא אם הוא בחיים" (סעי' 10 לתצהירו) – אך טבעי היה כי תסתור טענה כה מרכזית, באופן מפורט יותר כבר בתצהיר עדותה הראשית.

72. יתר על כן, המדובר בעדות יחידה של בעלת דין שאין לה סיוע (ר' והשווה סעד 54 לפקודת הראיות) שלא נתמכה באף אחת מהעדויות אשר הובאו לפניי. כך למשל, העיד שכנו של המנוח, ג', כי מעולם לא ראה את בתו או את בנו של המנוח בביקור בביתו של המנוח, ואף לא בביה"ח עת אושפז (סעי' 10 לתצהירו).

כך עולה גם בכל אחד ואחד מהדיווחים המפורטים בדוחות ההוספיס, בהם תועד המנוח כמלווה באחותו בלבד ובאף אחד מהם, לא צוינה נוכחותה של הבת.

ודוקו: הדיווחים מתייחסים לתקופה האחרונה בחייו החל מ – 20.10.2015 ועד ליום 29.11.2015, כאשר עפ"י עדות העו"ס נ' והאחות בביהמ"ש, הביקורים נערכו בימים ובשעות שונות.

הדעת נותנת כי ככל שאכן ביקרה את המנוח בתקופה האחרונה לחייו, כשלוש פעמים בשבוע, כטענתה, הרי שהיה לכך ביטוי כלשהו באותם דיווחים.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

נכון אמנם כי באחד הדיווחים צויין כי המנוח אמר לעו"ס כי יפנה לבתו על מנת שתסייע לו למלא טפסים למל"ל. אך לצד זאת העידה העו"ס כי הדבר העלה תמיהה בפניה וכדבריה: *"היה איזשהו פער בין זה שהוא לבד ובודד ומוזנח לבין זה שיש לו קשר עם ילדים"* (עמ' 7 לפרוט' מיום 20.11.2018).

נכון גם כי בעדותה בבית המשפט ציינה העו"ס כי באחד מביקוריה סיפר לה המנוח כי בנה ובתו הגיעו לביקור (עמ' 13 לפרוט' ור' עדות המתנגדת בדבר ביקור משותף יחד עם אחיה, באותה שבת שלפני פטירתו – עמ' 110). עצם איזכורו של הביקור בפני העו"ס מצביע על העדר תכיפות הביקורים, שהרי אם אכן נהגה לבקרו באופן שכיח, מדוע מצא המנוח לנכון לאזכר דווקא את אותו ביקור?

אופן איזכורו של אותו ביקור כפי שתואר ע"י העו"ס בעדותה, מחזק מסקנתי זו *"דיברנו ... בהתחלה, שהוא בחד, אין לו אף אחד. יום אחד כשהגעתי, הוא סיפר שהם הגיעו לבקר"* – עמ' 15 לפרוט').

משמע: אף אם נשמר באופן כלשהו הקשר בין המנוח לבתו, ספק רב אם אכן טיבו/משכו/תכיפות הינו כמתואר ע"י הבת, וספק אם אכן סייעה לו בטיפול השוטף כפי שתיארה.

73. מסופקני גם אם אכן נשמר הקשר בינה לבין אביה, אף עובר לכן, כעדותה בביהמ"ש. אליבא לגרסתה, מעת גירושיהם של הוריה, נהגה לנסוע אליו לבדה מביתה בXXX לביתו בXXX, מידי שבת ולעיתים אף באמצע השבוע, וזאת חרף היותה בתקופה דן, בת כשבע (!!!) בלבד.

אף גרסה זו לא באה לידי ביטוי בתצהירה. לעומת זאת, בתיעוד הרפואי שצורף וצוטט ע"י המומחה, צוינו שני מסמכים התומכים דווקא בעדות המשיב בעניין העדר מעורבותה של הבת בחיי אביה.

וכך נכתב ע"י הפסיכיאטר ד"ר XXX במסמך מיום 14.4.2010: *"המנוח הסתכסך עם כולם ולא שמר על קשר, כולל לא עם גרושתו או ילדיו, אשר הינם בני 16, 18"*. במסמך הנוסף מיום 18.8.2010 צוין שוב כי המנוח הינו "גרוש. בודד".

74. כך או כך, אף אם נהגה בתו לבקרו מעת לעת, אין חולק כי האחות הייתה הכתובת השוטפת לטיפול בענייניו של אחיה המנוח וכי היא זו אשר הייתה זמינה הן לצוות ההוספיס, (כפי שעולה מדוחות ההוספיס) והן לביה"ח, בוודאי יותר מבתו ולצורך כך אף התפטרה מעבודתה על מנת להתמסר כל כולה לטיפול בו (ר' הדיווח בדוחות ההוספיס).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

75. במצב דברים זה, אף יותר ממסתברת המסקנה לפי המנוח, אשר ראה באחותו את המשענת הטבעית והזמינה ביותר ואולי אף היחידה, בערוב ימיו, ביקש לגמול לה באמצעות הורשת נכסיו לבנה.

76. מסקנה זו מבהירה גם את הטעם הפוטנציאלי לעשיית הצוואה, כמו גם את הטעם שבגינה ייפה המנוח את כוחה של אחותו לפעול בשמו, בערוב ימיו. בנסיבות אלה, גם תוכנו של הציווי, חרף ביטולו של הצו הקודם לידי בתו, איננו חורג ממתחם הסביר עת מבקשים להתחקות אחר אומד דעתו של המנוח וגמירות דעתו.

לא שליטה של ממש של המשיב או אמו במנוח או הפעלת לחץ דתי, כזה או אחר, הם ההסבר היחיד הסביר להדרת הבת מן הצוואה, ולכל הפחות, באותה מידה של סבירות, ניתן לומר כי ההסבר טמון גם בקשר הרופף עמה לעומת הטיפול המסור של האחות.

יוסף כי אף אם שהשפיע המשיב על המנוח לשנות את צוואתו – וכזאת לא הוכח – הרי שאין פסול בניסיון להשפיע על אדם שיכתוב צוואה לטובתו או לטובת אחר. הפסול הוא באם מעורב באותה השפעה מימד של חוסר הגינות המתבטא בניצול תלותו, חולשתו או העדר יכולתו של המצווה להחליט החלטה עצמאית (ע"א 681/77 מרק נ' שאב פד"י לג (1), 7; ע"א 133/84 רכטמן נ' זיסמן פד"י לט (4), 769).

נסיבות עריכת הצוואה:

77. מבחן זה בודק למעשה את מידת מעורבותו של הנהנה בעריכת הצוואה אשר לא הגיעה לכדי השתתפות בעריכתה – כנדרש עפ"י סעי' 35 לחוק הירושה – ושיש בה כדי לעורר חשש לאותה השפעה בלתי הוגנת (ע"א 3828/98 מיכקשווילי נ' מיחקשווילי, פד"י נד' (2), 337).

78. אבחן את נסיבות עריכת הצוואה ושאלת מעורבות המשיב בעריכתה, הן במסגרת מבחן המישנה לבחינת קיומה של השפעה בלתי הוגנת והן כעילה העומדת בפני עצמה, בהתאם למבחנים הקבועים בסעי' 35 לחוק הירושה.

79. ככלל, על נסיבות עריכת הצוואה, ניתן היה ללמוד מעדויות עורך הצוואה, עו"ד XXX; מעדות ג' – שכנו של המנוח ומעדויות עדי הקיום – ל' והרב א'.

להלן תמצית עדותם:

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

עדות עו"ד XXX:

80. עו"ד XXX מסר תצהיר תמציתי לפיו פנה אליו מר ג' בשמו של המנוח, בבקשה לערוך צוואה למנוח והוא זה אשר העביר לו את פרטיה. הוא הגיע לביתו של המנוח, כשהצוואה מוכנה בידו וביקש ממר ג' לקרוא לעדים. לכשאלה הגיעו, הקריא למנוח את הצוואה. המנוח אישר את תוכנה וחתם עליה בנוכחותו ובנוכחות העדים, לאחר שנוכח לדעת כי הבין היטב את תוכנה. במעמד זה לא נכח המשיב.

81. בעדותו בביהמ"ש הרחיב את נסיבות היכרותו את ג' (ייצג אותו בעבר בהליכים בתיקי משפחה – עמ' 14, ש' 13-15); הבהיר כי זומן ע"י ג' בבוקרו של אותו יום בו נערכה הצוואה, תוך שהבין כי המדובר במצווה שמצוי על ערש דווי; השיחה התקיימה גם עם המנוח עצמו וגם עם ג' (עמ' 13, ש' 21). המנוח מסר לו את פרטי תוכן הצוואה (עמ' 16 ועמ' 20 לפרוט'), ולאחר מכן יצר קשר עם ג' וביקש ממנו להיות ליד המנוח על מנת לאמת עמו את פרטי הצוואה בצורה סופית (עמ' 16 לפרוט'). הוא ביקש מהמנוח ומ' לארגן שני עדים (עמ' 20 לפרוט'). את פרטי העדים קיבל כשעתיים מאוחר יותר מ' עצמו (עמ' 19). הוא התבקש להגיע לביתו של המנוח עוד באותו יום. הוא הגיע לתחנה המרכזית בסביבות השעה 16:00, משם אסף אותו ג' במכוניתו לביתו של המנוח ב-XXX. כל ההליך ארך כרבע שעה.

עוד העיד עו"ד XXX, כי לא דרש כלל וכלל תעודה רפואית וזאת בניגוד לעדות המשיב בתצהירו מיום 20.8.2017 לפיה טען כי "אלמלא הדרישה של עו"ד XXX, לא היינו מביאים אישור רפואי של הרופא." (עמ' 13 לתצהיר).

עדות ג':

82. ג' – שכנו של המנוח – אישר את נסיבות היכרותו את עו"ד XXX (ייצגו במס' תיקים) וכן אישר כי הוא אשר זימנו. בתצהירו הבהיר כי כבר בחודש 10/15, ביקש ממנו המנוח להשיג עבורו עורך דין לצורך עשיית צוואה (סע' 6 לתצהיר).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

83. לדבריו, המנוח ביקש ממנו לזמן את הרב א', שנמנה על חסידיו, והוא ביקש מהרב א' להביא עמו עד נוסף.

84. לטענתו, מי שמסר לעו"ד XXX את פרטי העדים, היה המנוח עצמו ולא הוא. הוא כלל לא נכח באותה שיחה שהתקיימה בין המנוח לבין עו"ד XXX בה נמסרו לעו"ד XXX פרטי העדים, שיחה שנערכה ימים מס' לפני מועד עריכת הצוואה ולא בבוקרו שלו באותו יום. עוד לטענתו, הוא המתין לעו"ד XXX במשך כשעתיים, משעה 17:00 עד השעה 19:00, בעוד שעו"ד XXX, כזכור, טען כי ההליך ארך מס' דקות.

עדות עד הקיום – מר ל':

85. ל' אישר כי אכן זומן ע"י הרב א' להיות עד לצוואה. לדבריו, הוא באופן אישי לא הכיר את המנוח וגם לא את המשיב. הוא לומד כ"כולל" של הרב א'. הרב א' הסיע אותו ברכבו לביתו של המנוח, בסביבות השעה 18:00. באותו מעמד, החליפו מזוזות בביתו של המנוח. הליך החתימה על הצוואה, כולל החלפת המזוזות ארך כחצי שעה ומעלה.

עדות עד הקיום – הרב א':

86. הרב א' העיד כי את המנוח הכיר מס' שנים קודם למועד עריכת הצוואה. הרב א' אישר כי מר ג' זימן אותו לעדות והוא זה אשר זימן את עד הקיום הנוסף – ל'.
87. בחקירתו הודה כי המשיב אכן סיפר לו כי בכוונת המנוח לערוך צוואה, וכי המנוח ביקש ממנו "לעזור לו בעניין הזה", אך מי שבפועל זימן אותו לאותו מועד בו נערכה הצוואה, היה ג' ולא המשיב.
כך הבהיר את מהות פניית המשיב אליו:
"הוא [המשיב] יידע אותי שהיה שמח אם הייתי עוזר לעניין הזה, זה הכול."
...
"הוא [המשיב] גילה את דעתו שזה יהיה טוב, אם אני אוכל להיות עד."
...

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

"אני הכרתי את הנפטר היטב, ושזה יהיה טבעי אם אני אהיה עד, זה יהיה מתאים, זה הכל".

88. אליבא לגרסתו, את פרטיו ופרטי העד הנוסף מסר הוא "ככל הנראה" לידי המשיב עצמו.

89. כן העיד כי המנוח ביקש ממנו לקבוע את המזוזות.

טענות ב"כ המתנגדת לעניין עדויות אלה:

90. טוען ב"כ המתנגדת בסיכומיו כי יש בעדויות הללו ובסתירות המהותיות ביניהן, כדי ללמד על מעורבותו של המנוח בעשיית הצוואה "עד צוואר" (סעי' 26 לסיכומיו). לסברתו, המשיב הוא אשר בחר, הזמין ותיאם את זהות העדים והוא זה אשר מסר לעורך הדין את פרטיהם.

עוד סבור הוא כי המשיב בחר במכוון אנשים חרדים ואת הרב א', לו רוחש המנוח כבוד רב, על מנת להשפיע על המנוח להעניק לו את דירתו לכאורה לצרכי דת ותרומה. לצורך כך, אף תיאם "סצינת תקיעת המזוזות", בביתו של המנוח טרם חתימתו על הצוואה, "שנראית מהצד כטקס נלווה של כפרה למנוח" (סעי' 26-ד' לסיכומיו).

91. לדבריו, היות ועו"ד XXX הכחיש את דרישתו להמצאת תעודה רפואית וטען כי הפנייה אליו נעשתה רק בבוקרו של אותו יום בו נערכה הצוואה, בעוד שלגרסת המשיב בתצהירו, נדרש להביא תעודה רפואית עפ"י דרישתו של עו"ד XXX, הרי שיש בכך כדי ללמד כי קיים קשר ישיר בין המשיב לבין עו"ד XXX, חרף הכחשתו של עו"ד XXX וטענתו כי אינו מכיר את המשיב כלל.

92. עוד לדבריו, נלמדת מעורבותו של המשיב בכך שפנה אך יום קודם למועד עריכת הצוואה לד"ר פ' – אשר שימשה כרופאה מטעם חב' XXX – בבקשה לקבלת חוות דעת רפואית להוכחת צלילותו של המנוח לצורך עריכת הצוואה.

דיון והכרעה:

93. סעי' 35 לחוק הירושה מורנו כי:

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

"הוראות צוואה, פרט לצוואה בעל פה, המזכה את מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה, והוראת צוואה המזכה את בן זוגו של אחד מאלה – בטלה".

94. סעיף זה קובע כי העונה על אחת משלוש החלופות המצויות בו גורם לבטלות ההוראה לטובתו הקיימת בצוואה, זאת גם אם יוכיח שלא התקיימה השפעה בלתי הוגנת על המצווה.

החוקר יוצר חזקה חלוטה כי מי שהתערב בעריכת הצוואה או לקח חלק בעריכתה, מוחזק כמי שהשפיע שלא כדין על המצווה. חזקה זו אין לסתור אף לא בהבאת ראיות המלמדות כי שלבים אחרים בהליך היווצרותה של הצוואה היו נקיים מפגם ואפילו הייתה זו הוראת אמת (ר' ע"א 5869/03 **חרמון נ' גולוב** פד"י נט (3), 1; ע"א 234/86 **אמונה – תנועת האישה הדתית לאומית נ' בלר**, פד"י מב (4), 148).

95. בשורת פסקי דין קבע ביהמ"ש העליון כי נוכח התוצאה הקשה העלולה להיווצר מקיום דווקני את הוראות החוק – יש לפרש את סעי' 35 בצמצום, ככל האפשר (שמואל שילה פירוש **לחוק הירושה**, תשכ"ה – 1965, 308 (1995); ר' גם בע"מ 6349/08 **פלוני נ' פלוני**, (2009).

96. העילה השלישית בסעיף – **"מי שלקח באופן אחר חלק בעריכתה"** מנוסחת באופן המאפשר לכלול בגדרה מגוון מצבים בהתאם לנסיבות. בתחילה פורשה חלופה זו באופן מצמצם יחד עם שתי העילות האחרות המצויות בסעיף, מתוך ההכרה בתוצאות הקשות הנגרמות מהחלטה (ע"א 576/72 **שפיר נ' שפיר** פד"י כז (2) 373). בהמשך התפתחה בפסיקה גישה המפרשת את העילה באופן רחב יותר, ומאפשרת לביהמ"ש להכלילה במקרים המתאימים עפ"י נסיבותיהם, במבחן השכל הישר (ר' פרשת חרמון לעיל בע"א 5869/03).

97. בענייננו כזכור, טוענת המתנגדת בסיכומיה, למעורבות ישירה הן של המשיב והן של אמו, בכל אחת משלוש מהחלופות המצויות בסעיף 35 לחוק, באופן בו נבחרו על ידו עדי הקיום, דאג להשיג תעודה רפואית ואף נכח, יחד עם אמו, במעמד החתימה על הצוואה. עוד מבקשת המתנגדת ללמוד מן הסתירות שבין עדויות עדי הקיום, ג' ועורך הדין ביחס למשכו של מעמד החתימה, זהות הגורם אשר מסר לידי עורך הצוואה את פרטי עדי

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

הקיום, ומכלל הנסיבות האופפות את אופן עריכתה, כמלמדת על מעורבותו בעריכת הצוואה, הן במובנה עפ"י החלופה השלישית שבסעיף וככזו המלמדת על השפעה בלתי הוגנת פסולה.

98. אומר כבר עתה כי לא שוכנעתי כי עלה בידי המתנגדת לשכנע שאמנם הייתה למשיב מעורבות במידה כזו המונעת ממנו ליהנות מהצוואה לפי הוראת סעיף 35 לחוק. בהקשר זה, דומני שהמתנגדת ביקשה להיבנות נסיבתית על "מסה קריטית" של ראיות, שיש בה, לשיטתה, כדי ללמד את האמור. אלא, שכפי שאראה להלן, אין בתשתית הראייתית שהונחה לפניי כדי לבסס את המסקנה כי יש לפסול את הצוואה עקב מעורבות פסולה בעשייתה הצוואה או עקב השפעה בלתי הוגנת.

99. בטרם אפרט מכלול טעמי, אבהיר כי הרושם שהתקבל עם תום שמיעת הראיות היה, למרבה הצער, כי לפרקים חלקן היו מגמתיות ולא היו חפות משאלות ותהיות לא מעטות, וזאת ביחס לעדויות שני הצדדים.

100. אולם חרף האמור, כידוע, הנטל המוטל על מתנגד לצוואה – הוא נטל כבד ביותר ויש צורך בראיות ממשיות וברורות על מנת שניתן לעמוד בו (ר' בע"מ 3539/17 פלונית נ' פלוני 11.6.2017; ע"א 1212/91 קרן ליב"י נ' בינשטוק פד"י מח (3), 705).

נטל זה, במיוחד בהתחשב בדלות הראיות שהציגה המתנגדת, אין ניתן להפיגו באמצעות תהיות והשערות, כפי שיובהר להלן.

101. **באשר לחלופה הראשונה**, הרי שלא הוצגה כל ראייה ממשית לכך כי המשיב הוא זה אשר יזם את עשיית הצוואה ואת תוכנה, בין באופן ישיר ובין באמצעות אמו.

102. עו"ד XXX הבהיר כי דיבר עם המצווה עצמו, הן בבוקרו של אותו יום והן במעמד החתימה על הצוואה, שמע על רצונו וערך צוואה על פי רצונו. עדותו של עורך הדין בעניין זה הייתה מהימנה עלי ולא הובאה כל ראיה לסתור.

103. אומר, כי ככלל, עדותו של עו"ד XXX באשר לאופן מפגשו עם המנוח והפעולות שתוארו על ידו עד להגעתו לאותו מפגש, היו מהימנות עלי, לא נסתרו כלל ועיקר ולא ראיתי גם כי נטען שלעו"ד XXX עצמו היה אינטרס פסול כזה או אחר בתוצאות ההליך שלפניי.

נכון אמנם שעו"ד XXX העיד כי מיד לאחר החתמת המנוח על הצוואה ולאחר שקיבל שכר טרחתו, הוסע ע"י ג' לתחנה המרכזית, כאשר כל התהליך ארך לדבריו כרבע שעה, בעוד שג' העיד כי התהליך נמשך על פני כשעתיים "אולי" בעודו ממתין להגעתו של

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

עוה"ד, ונכון אמנם כי אליבא לגרסת ג', מי שמסר לעורך הדין את פרטי העדים היה המצווה עצמו, בעוד שעפ"י עדות עו"ד XXX הוא קיבלם מג' עצמו, ואולם, אין בהבדלי גרסאות אלו כדי לפקפק בעדותו של עו"ד XXX דווקא, שהייתה מהימנה עלי, ובוודאי שאין בה כדי להגיע למסקנה הקונספרטיבית אליה רומזת המתנגדת בסיכומיה, כדי היות עדותו מוטה מראש, ובייחוד עת מדובר בעדות אינצידנטלית בסמיכות לעדותו העיקרית של עו"ד XXX.

לא מצאתי כל ממש בטענת המתנגדת הנרמזת מסיכומיה, המייחסת מגמתיות לעורך הצוואה, משל גם הוא נטל חלק במזימה כנגד המתנגדת. לא הוצג בפניי כל מניע מבורר מדוע יש לעו"ד XXX דווקא, שלא הכיר את המנוח (ולא הוכח ההיפך), יבדה את סיפור נסיבות עריכת הצוואה, מבלי שהוצגה לפני ולו ראשית ראיה לאינטרס כלשהו היכול לצמוח לו, (כמו גם לעדי הקיום), לעשות כן.

גם העובדה כי הוא לא איזכר את עניין קביעת המזוזות – אין בה די כדי להוכיח את טענת המגמתיות המיוחסת לו. יש ועניין זה נשתכח ממנו (והוא לא נשאל על כך ישירות) ויש וזו נערכה לפני או אחרי עריכת הצוואה (לעניין זה ר' עדות המשיב שלפיה ההליך ארך כרבע שעה בלבד – בהתאם לגרסת עורך הדין).

לא מצאתי כל הצדקה שלא לקבל את גרסתו בנדון והעדר האחידות בין עדי הקיום, לעניין משך ההקראה, בהתחשב בחלופי הזמן, הינה אך טבעית.

104. בעניין זה סבורני כי עדותו של ג' דווקא היא זו אשר הייתה בלתי מדויקת. אך יותר ממסקנה קונספרטיבית, הרושם שנוצר למשמע עדותו היה של ניסיון לשחזר, במהלך העדות, עובדות שכפי הנראה לא היו זכורות לו עד תום, מפאת חלוף הזמן.

כך או כך, לא מצאתי כי יש בסתירות בין דברי עו"ד XXX לבין עדותו של ג' כדי ללמד על מעורבותו הסמויה של המשיב בעצם עריכת הצוואה.

ככלל, גרסתם של העדים באשר למעמד עשיית הצוואה, דומה היא (אם כי לא זהה), כמפורט הן בתצהיריהם והן בחקירותיהם בביהמ"ש, ובו מתואר מעמד שבו המנוח עצמו שלט בתוכן הציווי והבין היטב את תוכנה.

מנגד, לא הובאו כל ראיות לכך שהמשיב בעצמו או באמצעות אמו יזמו הצוואה או העבירו את עיקריה לעורך הצוואה.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

105. **באשר לעילה הנוספת של "נטל חלק בעריכת הצוואה"**, סבורה המתנגדת כאמור, כי המשיב הוא זה אשר זימן ותיאם את זהות העדים ובמכוון בחר באנשים חרדים וברב א' על מנת להשפיע על המנוח להעניק את דירתו לצרכי דת ותרומה.

המתנגדת ביקשה שוב להיבנות נסיבתית על "מסה" של ראיות שיש בה לשיטתה כדי ללמד את האמור אלא שכפי שאבהיר להלן אין בראיות אלה די לא כדי לבסס מסקנה בדבר מעורבות פסולה בעשיית הצוואה ולא כדי לבסס מסקנה בדבר השפעה בלתי הוגנת.

106. את מסקנתה זו מבססת המתנגדת בעיקרה על עדותה של העו"ס מ' ומכתבה מיום 5.11.2015.

כפי שהבהרתי לעיל, קשה להלום כי עדות זו מבוססת ואיתנה, בהינתן כי לא ידעה להבהיר הכיצד הגיעה לאותה התרשמות ומה מקור ידיעתה. אין בעדותה כדי לשפוך אור הכיצד נעשתה אותה השפעה בלתי הוגנת ולא הוצגה כל ראיה או ראשית ראיה לכך שהופעל עליו לחץ כלשהו.

ככל שאכן ביקש המנוח לכפר על עוונותיו, כפי שנטען על ידה, לא ברור הכיצד כפרה זו באה לידי ביטוי באמצעות ציווי רכוש דווקא לאחיינו.

ככל שסבר כי אחיינו יתרום את ביתו לצרכי בית-כנסת/ישיבה או תרומה דתית אחרת, לא ברור הכיצד יש בכך כדי להוות השפעה בלתי הוגנת, בהינתן כי המדובר היה ככל הנראה, באדם דתי ושומר מצוות, כנלמד מעדויות הצדדים.

ודוקו: לא כל השפעה על מצווה תיחשב כהשפעה בלתי הוגנת. השאלה האם הייתה על המצווה השפעה היא שאלה עובדתית והשאלה האם ההשפעה היא בלתי הוגנת, היא שאלה נורמטיבית ערכית (לעניין זה השוו למשל: ע"א 4902/91 גודמן נ' מוסאיוף פד"י מט (2), 441, 448-450).

107. המתנגדת מבססת מסקנתה זו גם על עדותו של הרב א' לעניין זימונו כעד לצוואה (ר' פירוט עדותו בעניין זה בסע' 86 לעיל).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

המשיב הודה כי אכן פנה לרב א' לשמש כעד לצוואה, אך לדבריו, הפנייה אליו הייתה לבקשת המנוח עצמו. לטענתו, מעבר ליידועו בדבר רצונו זה של המנוח, לא ידע על כל פרט ביחס לתוכנה של הצוואה (עמ' 135).

בהמשך טען כי גם ג' ביקש ממנו לדבר עם הרב א', לאחר שהוא בעצמו התבקש לזמנו כעד ע"י המנוח (עמ' 147).

108. עדות זו אכן מוקשה בעיני ולא חפה מתהיות באשר למידת ידיעתו את זהות העדים. מעדות זו אני למדה כי זהות העדים הייתה ככל הנראה ידועה עוד בטרם שיחתו של עו"ד XXX עם המנוח, בבוקרו של אותו יום בו נערכה הצוואה.

יש ואכן בחירתו של הרב א' לשמש כעד הייתה פרי רצונו של המנוח, ורצון זה הועבר לרב א' באמצעות המשיב ואולי גם לג' (ר' עדות הרב א' לפיה הפנייה של ג' הייתה אחרי פנייתו של המשיב אליו – עמ' 52 לפרוט'), ויש ואכן פרטיו של הרב א' ופרטיו של ל' – אשר זומן ע"י הרב א' – נמסרו לידי המשיב עצמו, כעדות הרב א' בביהמ"ש (אם כי תחילה לא זכר למי מסר את פרטיהם ורק בהמשך כשנשאל האם מסרם לעוה"ד או למשיב השיב: "כנראה למשיב" (עמ' 54 לפרוט') כך שאלו אכן היו ידועים מראש (למנוח או לג'), עוד בטרם השיחה הטלפונית שנערכה בין המנוח לעוה"ד בבוקרו של אותו יום.

109. אלא שכר נפסק בעבר כי גם אם הזוכה או הנהנה עפ"י הצוואה שימש כשלוחן של המצווה אצל עורך הדין שערך בפועל את הצוואה, אין בכך כדי להוביל למסקנה שמדובר במעורבות פסולה בעריכת צוואה, כמשמעותה בסעיף 35 לחוק. (השוו: שאול שוחט פגמים בצוואה מהדורה שנייה, 356-360 והאסמכתאות שם).

וכך נאמר בעניין בוטו לעיל:

"מתי נחשב אדם כמי שנטל חלק בעריכת הצוואה? מעורבותו של הנהנה נבחנת על פי נסיבותיו המיוחדות של כל מקרה. בסוגיה זו אמרה הפסיקה את דברה, בקובעה, כי העובדה שנהנה מזמין את עורך הדין שערך את הצוואה ומשלם את שכר טרחתו והעובדה שתוכנה של צוואה נמסר לעורך הדין על ידי הנהנה, אין בה משום נטילת חלק בעריכת צוואה. גם הבאת המצווה לעורך הדין שטיפל בעבר בעניינו של הנהנה ומתן סיוע בפרטים שונים שנוקדו להם לצורך הצוואה, אינה עולה כדי נטילת חלק בעריכת הצוואה. כך גם אם אין הנהנה – השלוח – מגלה פעילות רבה מדי, אין פעילותו נחשבת בהכרח לנטילת חלק בעריכת הצוואה וכך גם אין בנוכחות הנהנה בחדר בעת החתימה על הצוואה בפני עדים, כדי להיחשב כנטילת חלק בעריכת הצוואה".

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

אף אם אכן נמסרו פרטי העדים ע"י המשיב עצמו, כעדות הרב א', משווידא עורך הצוואה, קודם לחתימת המצווה, כי האמור בה אכן מוסכם עליו ומהווה את רצונו החופשי, אין בכך כדי לקבוע כי מעורבותו כה רבה עד כי יש להורות על פסילתה.

110. ראייה נוספת עליה ביקשה המתנגדת לבסס מסקנתה הינה עדותה של ד"ר פ' בעניין ניסיונו של המשיב להשיג תעודה רפואית. ד"ר פ' היא הרופאה אשר טיפלה במנוח בחודש האחרון לחייו, במערך אשפוז בית ע"י חב' XXX.

הוגש מטעמה תצהיר, בצירוף הרישומים הרלוונטיים שנערכו בזמן אמת לפיהם, ביום 2.11.2015, יום לפני המועד בו נערכה הצוואה, התקשר אליה המשיב וביקש ממנה לקבל חוות דעת רפואית המאשרת כי המנוח הינו בדעה צלולה וזאת לצרכי צוואה. ד"ר פ' הבהירה לו כי אין הם נותנים חוות דעת מסוג זה וכי עליו לפנות לעורך דין.

בעניין זה, לא מצאתי כל נימוק שלא לקבל את עדותה של ד"ר פ' בפניי שלפיה, באותה שיחה טלפונית הציג המשיב את עצמו בפניה כאחיינו של המנוח.

המדובר בעדה אובייקטיבית ולא מצאתי כי קיים אינטרס כלשהו להטות את עדותה.

ברם, אף אם דאג המשיב, בין במישרין ובין באמצעות אמו, להמצאת התעודה הרפואית שנערכה ע"י ד"ר מ' (ר' האמור בסעיף 38 לעיל), הרי שבכך לא סגי, לנוכח ההלכה המפרשת את הביטוי "לקח באופן אחר חלק בעריכתה", באופן דווקני ועל דרך הצמצום.

בעניין בוטו לעיל נפסק כי גם פעולת שליחות עבור המצווה הנוגעת לעריכת הצוואה, כגון התקשרות עם עו"ד בנוגע לעריכתה או שיחות עם המצווה טרם עריכת הצוואה, אינן נכנסות לגדרו של סעיף 35 לחוק.

בעמ"ש 13612-12-12 דרויש נ' דרויש נקבע כי גם כאשר לעניין הנלווה לתוכן הצוואה, כקבלת אישור רפואי באשר לכשירות המצווה, אין בה כדי להוות בסיס מספיק לקביעה כי המשיב חרג מהמותר באופן המונע ממנו ליהנות מהצוואה, לפי הוראת סעיף 35 לחוק ובלבד שלא הוכח כי הוא זה אשר יזם את הצוואה ותוכנה רק שעה שהוא "המוציא והמביא, המלבן והמסביר" והוא "מקיים מעורבות מתמדת ורצופה מרגע ההתקשרות עם עורך הדין ועד לחתימת המנוח" ניתן לאמר כי פעולותיו חרגו מגבולות המותר (שם, בעמ' 13-14 ור' המובאות שם).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 17-02-14908

111. באשר לתודעתו הנטענת של המשיב לרצון המנוח לערוך צוואה – איני מוציאה מכלל אפשרות שהמשיב אכן היה מודע לרצון זה ואולי אף לכוונת המנוח לצוות לו את רכושו, ואולם בהתחשב במכלול הנסיבות והקביעות כפי שפירטתי לעיל ביחס למלוא מבחני העזר, אין בכך כדי להוות ראיה פוזיטיבית ממשית המלמדת על **מעורבות** של ממש מצד המשיב בעריכתה בפועל של הצוואה, ואין בכך כדי להוביל למסקנה לפיה מודעות זו התגבשה לכדי השפעה בלתי הוגנת של ממש.

כללו של דבר, לא מצאתי בראיות שנפרשו לפניי כמקומות תשתית ראייתית שיש בה כדי להביאוני למסקנה לפיה פעילות המשיב חרגה מהמותר באופן המונע ממנו ליהנות מהצוואה לפי הוראת סעיף 35 לחוק.

112. המתנגדת הוסיפה וטענה כי המשיב נטל חלק בעריכת הצוואה כיוון **שנכח בעת החתימה עליה**.

טענה עובדתית זו לא הוכחה כלל. המשיב ועדיו הכחישו את נוכחותו במקום חתימת הצוואה. עו"ד XXX העיד הן בחקירתו והן בתצהירו כי במהלך הקראת הצוואה והחתימה על הצוואה, המשיב לא נכח בסלון, מקום בו נחתמה הצוואה. עדותו בעניין זה הייתה מהימנה עלי ולא מצאתי כל נימוק שלא לקבלה.

113. אלא מאי? לשיטת המתנגדת, אין ליתן אמון בגרסה זו, לנוכח עדות הגב' ב' – אשר תיעדה בזמן אמת את רגע כניסתו של המשיב יחד עם הרבנים ועורך הדין.

ברם, מעבר לעובדה כי הדיווח הנטען מתייחס לתאריך 2.11.2015 ולא למועד עריכת הצוואה (3.11), הרי שקיים ספק ביחס לאותנטיות הנתונים, שעה שבחקירתה לא ידעה לזהות בוודאות את המשיב אשר נכח באולם **"יכול להיות. אני לא זוכרת"** – עמ' 17 לפרוט'; לא ידעה לפרט מנין ידעה שהמדובר בעורך דין **"אמרו לי שזה עו"ד. אני לא זוכרת מי"** – עמ' 20); היא תיארה מעמד בו הגיעה לטיפול. המנוח ישב בחצר ביתו ואז נאמר לה שהיא צריכה לחכות. המנוח נכנס לתוך הבית. היא לא שמעה מה נעשה בתוכו (עמ' 21).

114. אף אם הייתי מניחה כי האמור בהודעתה אמת ומתייחס למעמד עריכת הצוואה, אין בתיאור זה כדי ללמד על עצם נוכחותו של המשיב באותו חדר בו נעשתה הצוואה.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

אליבא לגרסת המשיב, הוא הגיע לביתו של המנוח בסביבות השעה 16:00, ישב מעט עם דודו ולאחר מס' דקות, ביקש ממנו דודו ללכת לנקות את החצר. לאחר זמן מה הוא שמע רעשים בוקעים מתוך הבית וביקש לברר. אז, הבחין בשכן ג' בשער החצר. הם שוחחו תחילה בחוץ אך מכיוון שהיה קר, נכנסו לתוך רכבו. כעבור כ- 10 דקות, קיבל ג' שיחת טלפון ולאחריה אמר לו כי עליו להיכנס לתוך הבית. המשיב הודיע לו כי ילך בינתיים להתפלל בבית הכנסת הסמוך. כרבע שעה לאחר מכן, כשסיים את התפילה, חזר והבחין כי ג' כבר עזב עם רכבו. כשנכנס לחצר הבית, פגש בפתחה את הרב א'. הם שוחחו מס' שניות ולאחר מכן נכנס לדודו והודיע לו כי סיים לנקות את החצר. הוא שאל אותו איך היה המפגש עם הרב א' ודודו סיפר לו שקבעו את המזוזות (עמ' 136-137).

עדותו בדבר הימצאותו בחצר נתמכת ע"י ג' אשר העיד כי המשיב שהה עמו בחוץ ולא היה נוכח במעמד החתימה. לדבריו המשיב הגיע רק לאחר שהביא את עורך הדין (ר' עדותו בעמ' 30 ו- 31 לפרוט').

אף עד הקיום הנוסף, ל', העיד כי המשיב לא היה נוכח בעת הקראת הצוואה (עמ' 39 לפרוט').

גם הרב א' העיד כי המשיב שהה בחצר ולא נכנס לתוך הבית (עמ' 35 לפרוט').

115. טוען ב"כ המתנגדת בסיכומיו כי על נוכחותו של המשיב בסלון נלמד מעדות עו"ד XXX אשר העיד כי לאחר שסיים את מלאכתו, פנה לג' על מנת לקבל שכרו, בעוד שאליבא לעדות ג' – זה לא נכח כלל במעמד החתימה על הצוואה, אלא המתין ברכבו בחצר יחד עם המשיב.

כן לטענתו, בחקירתו הודה עו"ד XXX מפורשות כי ג' נכח במעמד החתימה, תוך שהוא מפנה לעדותו בעמ' 63.

חרף הניסיון לייחס מגמתיות לעדים אלה, משל גם הם נטלו חלק במזימה כנגד המתנגדת, לא מצאתי כל ממש בטענות המתנגדת בעניין זה.

ראשית - לא מצאתי בדברי העד עו"ד XXX כל הודאה כנטען.

עו"ד XXX נשאל בחקירתו, האם ראה את המשיב בתוך הבית והאם הוא זוכר אם המשיב היה בחצר, כעדות יתר העדים, וזו הייתה תשובתו:

"לא הייתה לי שום אינטראקציה איתו [עם המשיב]. אני דיברתי עם ג' ועם המנוח בלבד ולפני העדים בתוך החדר..."

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

משמע: העד ביקש להבהיר כי לא שוחח עם איש מלבד ארבעת האנשים הללו (ג', המנוח והעדים) ואין להסיק מכך כי ארבעתם היו נוכחים בו זמנית במעמד החתימה על הצוואה.

באשר לפנייתו לג' להסדרת שכרו, יש ואכן בשלב כלשהו נכנס ג' לתוך הבית, כעדות המשיב בגרסתו המפורטת לעיל, ואולם אין להסיק מכך כי נכח בסלון במעמד החתימה או כי נכח בצוואת עם המשיב באותו מעמד.

אוסף כי דווקא אילו הייתה גרסתם של ג' ושל עדי הקיום זהה לחלוטין, היה בכך כדי לעורר תמיהה וחוסר אמינות.

בצידם של הדברים, ראוי להוסיף ולהבהיר כי מהפן הנורטיבי עצם נוכחותו של הנהנה בעת עשיית הצוואה, אינה מלמדת בהכרח על מעורבות העולה כדי נטילת חלק בעריכתה (ע"א 6496/98 בוטו לעיל; ע"מ (נצ') 1028/07 שרונים נ' חג'ג' – 6.7.08).

העולה מן המקובץ:

116. לא מצאתי כי הוכחה עילת הפסלות הקבועה בסעיף 35 לחוק על כל חלקיה.

מעורבותו של המשיב בא לידי ביטוי בפניה לרב א' לשמש כעד בהתאם לבקשת המנוח ולהשגת התעודה הרפואית. אין בכך די כדי לעמוד בנטל לפסלות הצוואה.

וכך סוכמו הדברים ע"י כב' השופט רובינשטיין בע"א 5869/03 נילי חרמון לעיל, פד"י נט (ב):

"הבחינה אם נטל הנהנה חלק בעריכת הצוואה צריך שתיעשה ביחס לכל מקרה ונסיבותיו, ונוכח מידת האינטנסיביות והחומרה של מעורבות הנהנה בעריכת הצוואה .... השכל הישר מורנו גם כי הצטברותם של אירועים וזיקות בעריכת הצוואה, הנה בהיקבצם ב"מבט על", אל המכלול, יוצרים הם אותה השתתפות בעריכתה שיש בה כדי לפסול ..."

פעולות המשיב, כמפורט לעיל, אינן מלמדות על פעילות יתרה החורגת מגבולות המותר.

117. המתנגדת ביקשה להיבנות על השערות, חשדות, פרשנות נסיבתית לדברי העדים או להבדלים אינצידינטיים בגרסות לאירועים שהתרחשו כשלעצמם, לפני שנים רבות, אך

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

אין בהם כדי להצטבר לכדי מסה קריטית של ממש שיש בה כדי להוביל בנסיבות העניין לפסילת הצוואה.

מבלי להתעלם מתהיות מסוימות שפורטו לעיל, לרבות בכל הקשור לנסיבות בהן הושגה אותה תעודה רפואית של ד"ר מ', כמו גם עצם הצורך בהשגתה, הרי שבסופו של יום, נסיבות אלה אינן חוצות את רף המעורבות הפסולה בעריכת הצוואה.

המתנגדת לא הצליחה להוכיח כי הייתה מעורבות ישירה מצד המשיב בעריכת הצוואה ולא הוכחה גם מעורבותה הרחוקה של אמו באופן שניתן להסיק כי היא זו אשר הביאה בסופו של יום לעריכת צוואה שאינה על דעתו של המצווה.

משלא הובאה כל ראיה לסתור כי עורך הצוואה אכן דיבר עם המצווה עצמו, שמע מפיו על רצונו כפי שבא לידי ביטוי בתוכן הצוואה - אין מקום לומר כי נתקיימו נסיבות מיוחדות העשויות להצביע על מעורבות פסולה כדרישת הפסיקה, שעה שלא הוכח כלל כי הזוכה הוא זה אשר יזם את הצוואה ואת תוכנה.

ויובהר: לצוואה הנעדרת פגמים צורניים עומדת חזקת כשרותה ועל המתנגד לקיומה מוטל נטל השכנוע להוכיח כי הצוואה פסולה וכי אין לקיימה (ר' ספרו של פרופ' שילה **"פירוש לחוק הירושה"**, בעמ' 232).

בענייננו סבורה אני כי צוואת המנוח תקינה מבחינה צורנית ועומדת בתנאי סעיף 20 לחוק. הצוואה היא בכתב, נושאת תאריך, חתומה ע"י המנוח ואושרה ע"י שני עדים: הרב א' ול'. מכאן כי נטל ההוכחה לפסילת הצוואה מוטל על המתנגדת. נטל זה לא הוכח.

התנגדות לצוואה שלפנינו, שעה שהיא תקינה על פניה ולא נפל בה כל פגם צורני, חייבת להיות מבוססת כדבעי ולהיתמך בראיות חזקות ואין די בהשערות או בתחושות סובייקטיביות, שניתן אמנם להבינן במישור האנושי, אך אין די בהן כדי להביא לפסילתה מבחינה משפטית.

גם הספקות המסוימות שנמנו לעיל לחובת המשיב, אין בהן די כדי להוות ראיה פוזיטיבית המלמדת על מעורבות של ממש מצד המשיב בעריכתה בפועל של הצוואה. לכל היותר, ניתן לומר שכפות המאזניים, במקרה דנן, לאור דלות הראיות מצד המתנגדת באשר לרצון המנוח, ובהתחשב במכלול הקביעות דלעיל ביחס למלוא מבחני העזר, הינן מעויינות. המשמעות, בשים לב לנטל השכנוע, נוטה לטובת המשיב.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

שתי הערות לפני סיום:

אי שליטה בשפה העברית:

118. בסיכומיו טוען ב"כ המתנגדת כי המנוח לא שלט בשפה העברית, לא ידע לקרוא את השפה ונדרש לתרגום לצורך עריכת הצוואה. לפיכך לשיטתו, יש לקבוע כי עדותו של עו"ד XXX אינה מהימנה, בהינתן כי עפ"י עדותו, המנוח עיין בצוואה בטרם חתימתו עליה וספק אם תוכנה אכן הועבר לו כטענתו ע"י המנוח עצמו באותה שיחת טלפון בבוקרו של יום עריכת הצוואה. מכאן, כי המנוח לא הבין את תוכנה של הצוואה ואף מנימוק זה יש לפוסלה.

119. לא מצאתי לקבל טענה זו. ראשית – טענה זו לא הועלתה קודם לכן בנימוקי ההתנגדות ואף לא בתצהירי העדות ודי בכך כדי להורות על דחייתה, בייחוד עת לא ניתנה הזדמנות נאותה למשיב להיערך לה כראוי.

למעלה מן הצורך, הואיל וניתנה התייחסות המשיב לטענה זו במסגרת סיכומיו, אני רואה לנכון להעמיד דברים על דיוקם.

120. איש מהעדים לא העיד כי נזקק לתרגום או לתיווכו של מתרגם לצורך ניהול תקשורת עם המנוח. חלקם אף לא נחקרו על כך. היחיד שנשאל מפורשות על ידיעתו את השפה היה עו"ד XXX עצמו, אשר העיד כי "דיבר עברית חלק" ולא נזקק כלל לתרגום לשפה הרוסית" (עמ' 19 לפרוט'). גם העו"ס מ' – מטעם המתנגדת - העידה כי שוחחה עם המנוח בשפה העברית וכי הוא הבין את דבריה והיא הבינה את דבריו (עמ' 12 לפרוט'). אמנם, לדבריה היה לו "קושי בשפה", אך ניתן היה לקיים עמו תקשורת "הגיונית" - כדבריה (שם, בעמ' 13 לפרוט').

ג' אמנם העיד כי המנוח לא דיבר בעברית שוטפת ("לא יודע עברית טוב") ולדבריו אף תירגם עבורו, אך זאת בקשר לתשלום שכר טרחת עורך הדין (ר' עמ' 25), כאשר לגרסתו, השיחה ביחס לתוכנה של הצוואה ופרטי העדים התבצעה באופן ישיר ביניהם, ללא תיווכו ושלא בנוכחותו (ר', בעמ' 27).

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

בהעדר כל תימוכין לנחיצות שירותי תרגום מצד אף לא אחד מיתר העדים, והמתנגדת אף לא טענה כי שוחחה עם אביה בשפה אחרת שאיננה השפה העברית (ואין גם כל אישור לתרגום בצוואה המוקדמת בה ציווה לה את רכושה), לא מצאתי כל נימוק שלא ליתן אמון בעדותו של עו"ד XXX בנדון.

121. באשר לטענה בדבר העדר שליטת המנוח בקריאה בלשון העברית, בה נכתבה הצוואה – הרי שגם כאן איש לא נשאל על ידיעתו זו, ולא הועלתה כל טענה שכזו ע"י המתנגדת עצמה באף אחד מתצהירה.

אמנם העו"ס מ' העידה כי המנוח לא ידע לקרוא בשפה זו, אך לדבריה, הסיקה מסקנה זו מאחר והמנוח אמר לה כי אינו יכול למלא את הטפסים והוא צריך עזרה (עמ' 8 לפרוט' מיום 20.11.2018).

ספק רב אם יש בכך כדי להוכיח אי יכולת לקרוא בשפה העברית. כך או כך, בניגוד לטענת המתנגדת, ניתן ללמוד מעדויות כל העדים, הן של עדי הקיום והן של עורך הצוואה, כי המנוח קרא את הצוואה או שזו הוקראה בפניו ומכל מקום, ברי כי זו הוקראה לו קודם לחתימתו וכל כולם שוכנעו כי הוא הבין כי עסקינן בצוואה והבין את תוכנה (ר' עדות ל' בעמ' 41-42 ועדות הרב א' בעמ' 58).

נוכח האמור, אין להלום את טענת המתנגדת בנוגע לפגם בגמירות הדעת מצד המנוח.

היפוך נטל השכנוע:

122. טענה נוספת שהועלתה בסיכומי המתנגדת הינה בנוגע לאי העדת האחות, אימו של המשיב, חרף חשיבותה והיותה "המוציא והמביא" בפרשה זו. לשיטתה, יש באי העדתה כדי להפוך את נטל השכנוע.

גם דין טענה זו להידחות.

אמנם, עולה תמיהה מדוע נמנע המשיב מלהביא את אמו לעדות על מנת שניתן יהיה לשפוך אור על סוגיות ותהיות שנותרו עלומות אך לטענתו, נמנע מלהביאה לעדות עקב הצער הרב שחוותה אמו לאחר פטירת אחיה.

מכל מקום, סבורני כי אין בהימנעות זו כדי להוביל, בנסיבות העניין, להיפוך נטל השכנוע.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

לא הייתה גם כל מניעה מצידה של המתנגדת עצמה לזמנה לעדות, ככל שהיה בכך כדי לתמוך בטענתה בדבר תכיפות ביקוריה או שמירת הקשר עמה, כנטען עפ"י עדותה, או כדי להפריך את גרסת המשיב ועדיו.

123. יוסף כי לא הוכח וגם לא הובאה בפניי כל ראיה כי אימו של המשיב היא זו אשר יזמה את עריכת הצוואה או שהייתה מעורבת בדרך כלשהי בעריכתה.

בצד זאת, ראי להבהיר ולהוסיף כי הפסיקה לא מצאה להרחיב את תחולת סעיף 35 לחוק ולהביא בגדרו גם בני משפחה אחרים פרט לבן זוגו של הנהנה (ר' שאול שוחט "פגמים בצוואות", בעמ' 300).

סוף דבר:

124. נוכח האמור לעיל, דין ההתנגדות לקיום הצוואה להידחות בהעדר תשתית ראייתית מספקת הנדרשת להוכחתה.

125. המשיב יגיש צו קיום צוואה לחתימתי.

26. לנוכח תוצאות פסק הדין, מתייתר הצורך לדון בבקשה לקיום הצוואה המוקדמת ולפיכך מורה על סיום ההליכים בת"ע 16-01-32930 ובתיק שבכותרת.

127. בנסיבות העניין, מצאתי לחייב את המתנגדת בהוצאות המשיב בסך של 10,000 ₪.

המזכירות תשלח העתק פסק דיני לצדדים.

ניתנה היום, כ"ז אייר תש"פ, 21 מאי 2020, בהעדר הצדדים.

בית משפט לענייני משפחה בבאר שבע

ת"ע 14908-02-17

רות אטדגי-פריאנטה, שופטת בכירה